

Balázs Lajos

Egy fogolytörténet néprajzi vonatkozásokkal

A fogolytörténet, amit elemzés alá vettem, nem eltűnt katona története, és számomra nem „műfaji” szempontból érdekes most, ám büszke lennék, ha ilyen elbeszélést tudnék konstruálni. Az sem elsődleges célom, hogy bemutassam, egy adott helyzetben – Keszeg Vilmost idézve – „mi történt, mit tett, mire képes az ember” (Keszeg 2002: 6), noha mellőzni sem tudom, hiszen az, amit feltárni akarok, nem választható le az események szövetéről.

A fogolytörténetek többsége – elbeszélések, dokumentumfilmek – drámai vagy tragikus élethelyzetekről szól: a kínzás, éhezés, a fizikai és lelki tortúra, a tömeghalál, fagyhalál, a szublimált emberi szenvedés stb. története. Az én fogolytörténetem, melyet 1987-ben gyűjtöttem Csíkszentdomokoson, szintén nem nélküli a fenti szenvedésleltárt, ám mégsem ezért lett fontos a számomra. Közlése nem föltétlen egy tényfeltárás, egy tanúvallomás – noha szerintem minden fogolytörténet tanúvallomás egy elképzelt nagy tárgyaláson – publikálása, hanem egy fogolysors másfajta megvilágításba való helyezése. Néprajzkutatói látásom engem arra készítet, hogy a megkerülhetetlen történések mögött felfedezzem, hogy a fogolysors mint nem tapasztalt, nem tanult élethelyzet a paraszti hagyományokon, kultúrában nevelkedett embert milyen helyzetbe hozta. Pontosabban, a népi kultúra rendszerében szerzett sajátos tudását, élettapasztatát, morálját másfajta alkalmazásra kényszeríthette-e? Érvényesíthető-e hadifogsági helyzetben, mint merőben más sorshelyzetben a paraszti kultúra által modellált sajátosan férfiúi személyiségi vonások együttese?

Amit előre elmondhatok az általam lejegyzett fogolytörténet alapján, annyi, hogy a fogság a paraszti műveltség, a népi kultúra, tudás, erkölcs és szemlélet másfajta provokációja, kihívása volt, de kiemelném, hogy ez a kultúra az életben maradás esélyét nem kis mértékben növelte is.

A narrációban sajátosan a más emberré és hőssé válás, az észrevétlenül vezéregyenységgé válás helyzeteit követtem, kénytelen vagyok ismételni, olyan sorshelyzetekben, amelyekben az elbeszélő ösztönösen saját személyiségébe ivódott paraszti mentalitását, tudását, reflexeit ösztönösen vagy

tudatosan hasznosította a helyzet kívánta módon anélkül, hogy paraszti lényege eltorzult volna.

Az én elbeszélőm olyan ember, aki mintha küldetéssel született volna – születésekor beírták az imakönyvbe –, akiről a társai megéreztek, hogy ő különb ember: ezért panaszukkal, bajukkal, válságos helyzetükkel és végzetes döntésükkel hozzá fordultak, szavára hallgattak, noha sem ő magát, sem mások őt nem kiáltották ki vezérükké. És mégis azzá emelkedett, mint a paraszti társadalomban ez történni szokott minden olyan élet- és sorshelyzetben, amikor és amihez vezető kellett.

Szabó Árpád az ő neve, született Csíkszentdomokoson, 1911. március 11-én. Négy osztályt végzett, serdülő- és fiatal korában pásztorokodott, lovászokodott, a fogságból haza kerülve földműves lett. Az 1930-as években a román katonaság kötelékében szolgált, fogságba magyar katonaként esett. Négy évet volt az Uralban fogoly, 1948-ban szabadult. 1998-ban távozott az élők sorából.

Ő nem tanult magas hadtudományokat, erkölcsstant, szónoklattan, de magával vitte és hagyományos környezetétől több ezer kilométerre, idegen környezetben is hasznosítani tudta a paraszti műveltségéből szerzett összetett és rafinált tudását. A paraszti kultúra értékrendjét, világlátását, erkölcsiségét, etikáját, észjárását alkalmazni tudta és konvertálni is a helyzet kívánta másfajta személyiségjegyekre.

Tradicionalis paraszti létérzéséből eredő előrelátásából, *a sohase lehet tudni, mire lesz jó* pragmatikai elvtől vezéreltetve mindenkivel eltépett a focsani-i gyűjtőtáborban egy-egy darab kósót, és ezzel úgy készített elő egy ütközetet, amire előre nem is gondolhatott, és azt úgy nyerte meg a veszített háborúban, a németekkel szemben, mint egy igazi népmesei hős. A történet paraszti hőse idegen nyelven is tudott és próbált értekezni, alkura jutni az arrogáns ellenséggel, és amikor látta, hogy próbálkozása sikertelen, tudta, hogyan kell elkezdeni a cselekvést, illetve hogyan és milyen kéznél lévő eszközzel kell kiprovokálni a zendülést. Ő tudta, hogy mivel lehet világítani a lágerben, amikor nem volt mivel világítani.

Megvetette a kishitúséget, ésszel, leleményességgel, bátorsággal és megfontoltan lépett fel: stratégiának is nevezhető székely parasztsvezér lett belőle. Ő az, aki rendet tudott teremteni az önzés és kapzsiság, éhség és szomjúság okozta káoszban, akárcsak a népmesében, az elosztandó javak tekintetében. Aki paraszti módon racionalizálta a fogyasztást és ezt pardon nélkül rákényszerítette a felsőbbrendűség tudatával és gögijével viselkedő, velük sorsközösségben levő németekre is. Stratégiai megfontolásaival, taktikai lépéseivel az éhhaláltól mentette meg a társait.

Élményszerűen tud mesélni; a múltra, az apák sorsára emlékező ember. A helyzetet mindig szemléli, nem elhamarkodott döntést hozó parasztvezér. A kritikus helyzetekben nem a könyörgés és siránkozás útját-módját választja, hanem előbb a józan párbeszédet, s ha ez nem vezet célra, akkor a határozott fellépést, vagy a pszichikai sokkolást.

Ő az, aki a mások sorsát felvállaló nemes lelkű jellemember, és bajtársként Jean Valjean-i, illetve népmese hősi teljesítményre képes. Képes volt mindent megszokni: a halott szagot, a halott testétől elálló fagyott kar fejével való lecsapásának rettenetét, a forrázatlan csalánevést.

És végül, ő az optimista székelyparaszt és mesefigura, aki mindenem felül tudott kerekedni. Akinek optimizmusát a vele társadalmilag hasonlító Svejks és Zorbász, a görög, optimizmusához tudom hasonlítani, mert a hitvesztett, morálisan és fizikailag is összeroskadt bajtársát talpra állította, a tragikus végkifejletet győzelemre fordította. Az ő szava nem Éva kiáltása Ádámmal: „Anyának érzem, óh! Ádám magam”, hanem férfiúként az életről lemondani készülő férfiú tudatába lopja be a gyermeket nemző újra férfiúvá válás távlatát, a nemzőképesség becsvágyát (*Fiad lesz!*¹), a családi és társadalmi lét értelmét. És mindezt úgy hitelesítette, hogy ígéretet tett arra, hogy a születendő gyermek minden sorsfordulóján, a hagyomány szerint mindig mellette lesz. Igazi, eszményi, látnoki hőshöz méltón szavát betartotta: úgy történt minden, ahogyan előre megmondta, és úgy tett mindent, ahogyan megígérte.

És most következék maga az elbeszélés:

Én, Szabó Árpád, Csíkszentdomokoson születtem, 1911. március 11-én, 10 óra 10 perckor. Úgy írta bé édesapám az imakönyvbe! Hogy miért csak engem, s miért nem a testvéreimet is, nem tudom.

Négy esztendő voltam az Ural tövibe, s hogy min mentünk keresztül, azt mondom el magának, tanár úr.

Az oroszok itt fogtak el Menaság s Potyond között, a Fiság fejjibe. Onnat aztán áthajtottak az Úzba. Ott temettünk két hétig, legalább százán. Csak ami az úton volt, s az útról látszott, azt temettük el. Ami nem látszott, vagy bennebb volt, arra nem jutott idő. Hát ott rengeteg [ember] volt az út mellett kétfelől: orosz, német, magyar, civil s fehérség, gyermek s mindenféle.

Nem lehetett hozzájuk nyúlni, me má meg vótak szagosodva. Úgy álltunk örökké, hogy a szél ne rejánk fújja a szagot. A gödröt a halott mel-

¹ A parasztember általános vágya, hogy az első gyermeke fiú legyen.

lé ástuk, me másképp nem lehetett ásni, s akkor két lapáttal, a fejünket félrefordítottuk, belé taszítottuk vagy belérántottuk a gödörbe, s akkor a földet gyorsan nyomtuk reá. Úgy es úgy beszédtük azt a szagot, hogy, bocsnáttal legyen mondva, ha szeleltünk, valóságra olyant szeleltünk, mint a halott amilyen. A szájunkon ugye bévettük a szagját, s az orrunkon. Egy hétig enni se tudtunk, úgy teli voltunk a szaggal, hogy rosszul vótunk belé. De kellett csinálni, aztán beléjöttünk.

Aztán kihajtottak Szeredába, s ott vótunk egy pár nap. Voltak ügyesek, akik el tudtak szökni. Eccer engem es egy hívutt:

– Árpád bá, most ehejt bújjunk ki!

– Te, meglátnak, s meglőnek, mondtam.

És kibújt, s haza jött, s ma is itthon van, nem volt fogságba. Én nem mertem kibújni, ugye ő fiatalabb vót, legény vót, s ő kibújt, s itthon tőtötte az egész életit. S én négy esztendő t odavótam.

Szeredából Brassóba hajtottak. Megháltunk Tusnádon s Sepsiszentgyörgyön.

Értünk épp bé Szentgyörgyre [ti. Sepsiszentgyörgyre], s arrólfelől jött egy szekérvél egy öregember. Hatalmason meg vót rakodva lucernával-e, herével-e, nem tudom. Elég annyi, hogy mü, ahogy mentünk, kétfelé kellett váljunk, hogy a szekeret elkerüljük. Az oroszok jöttek hátul, s éppe kezdett szürküldödni. S ahogy értünk oda, valamelyiknek eszibe jutott, hogy az oroszok nem veszik észre, s fel kellene másszon a szekerre. Úgy es lett, s lebútt a kötőrúd mellé. S fel a másik utána, s fel a másik, s megrakják a szekér tetejét jól. Oda mind lefeküdtek. Mü a szekérvél szembe mentünk, ugye, úgyhogy a menet vége hamar odaért. Elég annyi, hogy még egy mászott fel, hogy az es szökjék meg a fogságból, s meglátta az orosz. Elordította magát. Igen de az ökrök közi, a szekér rúdjára, s az ágos orrára es vaj öt fel vót csütörködve. Hogy vigyék ki az ökrök az oroszok közül! Az orosz, hogy meglátta azt, amelyik mászik fel oda, arra egyet reaütött, s az asztán visszaesett, s akkor az orosz kezdett felmászni a szekerre, s a fent levők kezdtek leszökdösni, s futni mindenfelé. S hát krü-krü-krü! Istenem! Istenem! S ajj-ja-jaj, trr...! Hogy hányan hótak meg s kik, nem tudom. De mü es megkaptuk a magunkét.

Szentgyörgyön egy épülő iskolába hajtottak bé. Arról vót szó, hogy ott hálunk meg. Ők az ajtót s az ablakokat elállták, aztán, nekünk ott úgy bémutatkoztak az oroszok, hogy egymáson majd felmáasztunk a falra. Két orosz bėjött s kenni kezdett. Ott, akit elértek, a puskatusával úgy megvertek, hogy egész éjjel nyögött, hogy posztult belé.

Én nem mondom, met én erős vótam, úgy mondom, ahogy van, én bébúttam a többi közi, őket bírtam tartani, s engem nem üttek.

Aztán béhajtottak Brassóba. Ott kertet csináltattak velünk, s ott vótunk egy hétig. S akkor aztán felraktak egy vagonra, s bévittek Focșaniba. Ott tartottak öt nap egy csomó németvel. Mü 18-an vótunk Dánfalvától felfelé: szenttamási vót kettő, dánfalvi három, s a többi domokosiak.

A hatodik nap béhúztak egy nagy szerelvényt, s kezdék a németeket felrakni. Mü húzódtunk hátra, hátra, mind hátra. Arra számítottunk, hátha vagy egy jó üres vagont kapunk, vagy nem es marad, s visszavisznek a lágerbe. De a lágerkapun kihajztak-e? Többet oda vissza nem! S akkor mü 18-an megmaradtunk, s vagon nem maradt. Akkor kezdtek hajtani, s egy helyt az orosz az ajtót megnyitotta, „Igyitye!” s ahajt oda bé kellett menjünk. S hát németvel teli van. Őket kétfelé szakították, s münköt középre bé.

Hát ugye mü úgy vótunk, hogy a legelső a hátát az ajtóba megvette, s én ültem az ölibe, az ő mejinek vettem a hátamat neki, a harmadik ült az én ölembe, s úgy 18-an, ahogy le tudtunk ülni. Mü így mentünk egy és fél hónapot, november elejéitől december derekáig. Ha fel akart állni ez, a hátamnál fogva, a bajára, akkor előlem fel kellett keljenek, hogy én es fel tudjak kelni, me másképp ő se tudott vóna. Lefeküdni egyáltalán nem tudtunk. Aztán csináltunk mü helyet kétfelé, met hát azok, a németek, nyújtózkodtak.

Ment a vonat éjjel-nappal. Étlen vótunk: se nem ettünk, se nem ittunk. Három egész napig semmi féle ételt nem kaptunk. Semmit, de semmit! A németek se!

Aztán ennek a Sárosi Jánosnak, amelyik velem vót – még él –, kilenc évvel fiatalabb nálomnál, a lábát egy német megrúgta. S azt mondja nekem keservesen:

– Árpád bá, úgy megrúgta a német a lábomat, hogy szinte eltörött. Mit tudjak csinálni?

– Hadd el – mondtam –, met segítünk rajta.

Három nap után beadták az ételt az oroszok. Két kandérral. De hát az vót a helyzet, ugye, hogy nekünk három kandér ételt kellett vóna beadjanak. Met mü hatvanan vótunk kettő héjával. S akkor az egyiket elvette ez a 20 német, s a másikat elvette az a 20 német. S mü ezt néztük. Eltelt így az első beadás, s el a második. Mondom a többieknek, fiúk, ez így nem jó. Kérdezzük meg, hogy lám, ki tud magyarul vagy románul. S kérdezem magyarul, s nem szólott egyik sem. S kérdem románul, „Care stii romonyesti?” [Melyik tudsz románul?] S erre se szól egyik se semmit.

Met hogy mindent essekeverjek, én tudtam jól rományul. Hát egy román papnál vótam tényleges katona esztendőt s három hónapot. S én ott úgy megtanoltam, hogy amikor haza jöttem, akkor úgy beszéltem rományul, hogy beszéltem magyarul, s hát rományul beszélgetek.

Na hát aztán nem szólott egyik se semmit. Na jó! S akkor adták bé a vizet. Az orosz az ajtót húzta elé, s mikor a német akarta megfogni, akkor úgy megrugtam, hogy a németek alá bément falásig. Ebből nem isztok! S akkor ők krucifixeltek, hogy csak elgyőzték. Németül! Pedig úgy szomjaztunk, olyan es vót, még kétszer is megitta a vizeletjit, mert nem kaptunk vizet. Még háromszor es!

– Hagyjátok el, me minnyá eljő a sorsotok – mondtam –, csak várjatok. Mü es eszünk, nemcsak tük!

Mondom az enyémekek: fiúk, vagy meghalunk, vagy az egész német meghal, s mü es! Vagy ők es esznek, vagy mü es eszünk!

– Mit csinálunk, Árpád bá?

– Mindenkiene van egy sója – mondtam. Egy bog sója.

Met úgy történt, hogy az állomásban, még ott Fogsániban béhajtottak münköt egy raktárba. S ott vót egy rakás só. S mondtam az enyémekek: mindegyik tegyen el egy bog sót. Met tudja az Isten, hogy hova visznek, hátha még szükség lehet a sóra. S melyik mekkorát tudott, de mindegyiknek vót, nekünk tizennyolcunknak egy-egy darab kősó.

S mondom, a sót mindenki vegye kézügyibe! Kezdezt szürkülödni, s akkor kérdem még eccer: „Care stji romonyestyi?” Nem szólott most se senki. Jól van! Mondom Sárosinak, hogy annak a németnek, amelyik a lábodot megrugta vót, löjji belé a seggibe. Kezdődjék el a menet.

Sárosi békent egyet a bakancs orrával, s az aztán kezdett krucifixezeni. S akkor, tessék elhinni, tizennyolcan eloszlottunk kétfelé. Ide kilenc, s oda kilenc. Én elosztottam őket. Suppantani kezdtük a németeket kősóval. Fele ezt a felit verte, s fele azt a felit. A fejit, orrát, száját, kit hol találtunk a setétbe. Üssed, s üssed! Üssed és üssed!

Na aztán mü olyan rendet csináltunk, hogy hát jól térünk, hát le tudunk feküdni. Mü úgy bévettünk közikbe, hogy vértócsa vót. Mikor annak három napja vót, hármát eltemettek közülik.

A plafonba fel vót kötve sátorlappal s szíjjal egy német. Olyan három V [ti. rangjelzés] vót a karján. S az onnat dirigált le ezeknek, s ezek itt lent csinálták. Na de aztán Mákszem Jánosval mü úgy felnyúlogattunk annak, kősóval úgy elláttuk azt es ott a hegyibe, hogy többet nem beszélgetett.

S hát hogy bévertünk közikbe úristenesen, reggel, mikor megvilágosodott, egy azt mondja, hogy „Care styi romonyesti?”

„– Én!” „Futuz... – kárinkodtam rományul, ahogy csak tudtam. – Sara de ce nu spus? Che styi romonyesti? De ce? Numai pentru voi de muncare? Pentru noi nu trebe? Noi murem de foame si voi muncați? Câte de, perțim in trei și muncăm. Dacă nu, toți murim! Toți muriți aici! Batem până morți.”
[„– Én!” „Basszom a... Az este mét nem mondott? Hogy tudsz rományt. Mét nem? Csak nektek adnak ételt? Nekünk nem kell? Mi halni meg az éhségtől, és ti esztek? Mennyit adni, osztunk háromba és evénk. Ha nem, mind halunk! Mind itt haltok! A halottakig verünk.”]

Ez aztán leadta, hogy mi a helyzet. Attól a perctől akármit adtak és akármeckorát, azt mű elvágtuk háromfelé pontosan; a pokrócot terítettük le: ez a teéd, ez a teéd, s ez az enyém. Én aztán porcióra mindenkinek elvágtam annyi felé, ahányan vótunk. Aztán így mentünk ki végig az Uralig. De hát a németekből aztán ötöt es elvittek tőlünk, me meghótak.

Amelyik tudott rományul, az mind mondta, hogy nem kellett volna ilyen vastagon, s mét vertük úgy meg őket.

„– Mind megütünk” – mondtam neki. „Met tü azt akartátok, hogy köztetek pusztuljunk meg étlen, s azt hittétek, hogy csak a teétek a vagon s minden. Münköt szorítottatok a két ajtó közi, ahol a hideg csap bé.” Met ugyebár Ázsiáig mentünk.

Mikor megérkeztünk egy nyílt mezőbe, pilinkálni kezdett. Ez még világozatkor vót. Éjjél után két óráig hajtottak neki egy oldalnak. Akkorát havazott, hogy a térdünkkel taszítottuk. Aki tudott menni, ment. Tizen-nyolcat lőttek meg, amíg a helyszinre értünk. Met aki nem tudott menni, azt lőtték meg.

S hát mit ad Isten? Abba a lágerbe vittek, amelyiben a 16-os [1916] magyar katonák vótak. Minden úgy vót hagyva, csak a tetejiről a deszkák vótak lehulladozva. Azokat mű megjavítottuk. Annyit csináltak az oroszok, hogy fákat hasítottak el kettőbe, és leborították a gombolyag felivel felfelé. Azon háltunk, abba, ami rajtunk vót. A barakkban nyírfa didóval világítottunk. A nyírfának azt a küsső kérgit, azt megsírtettük, meggyújtottuk, s az olyan szépen ég, mint a gyertya. Sokáig. Ezt itthonról tudtuk. S az orosz es csudálkozott réta.

Másnap azt mondja egy fehérnép, „Nade do cva cselovek!” S arra mondom én, hogy „Pázsálsztá”, kéremszépen. S mentünk, s hát egy kert, s benne olyan dombocskák, s hát kereszt mindegyiken. Cserefából. Kicsi terpe kereszték. S azt mondja a Szesztra, az ápolónő, hogy „Vot papka tibe tam,

kaput idity”. Azután értettem meg, hogy ő mit mondott, met aztán oroszul jól megtanultam. Tolmácsnak most es béállhatnak, ha a lábam bírná. „Papka tibe”, azt mondja, apátok, a ti apátok, „Papka tibe tam szegyit kaput”, „itt vannak meghalva, itt vannak eltemetve”.

Magyar katonák vótak, akiket a tizennégybeli háborúkor eltemettek. Hát abba a lágerba vittek münköt es.

A szesztra tudta, hogy mü magyarok vagyunk. Hát a gyermekek es mondták, „Vengerszki posli domoj, Fritz nyet posli domoj.” Ez az egy vi-gasztalt a legjobban. A gyermekek beszédje. Biztosra vettük, hogy hallot-ták a szüleiktől, hogy a magyarokat engedik haza.

Aztán egy nap béosztottak temetni. Március elejítől április derekáig. Met február farka felé bécsapott a pestis, s aztán minden éjjel 20-25-től 40-ig el minden éjjel ennyit eltemettünk.

Első héten vittük, s úgy gúnyástól vettük belé a gödörbe. Második hét valamennyedik napján hát azt mondják, hogy a fesső gúnyát le kell vetni. S hát eccer azt mondják, teljesen le kell venni az alsó ruhát es. Aztán úgy márciusnak az utossó felitől április derekáig el tizta anyaszült meztelen temettük el ökök.

Mü huszonötön a temetőbrigádba vótunk. Egyebet nem csináltunk, csak temettünk. Gödröt ástunk nappal, s éjjel temettünk. Este, mikor bésötétedett, az öt lovat, me ennyi vót erre adva, a kocsisok fogták bé a számba, hajtották elé a hidegház elejibe, s mü raktuk fel.

A föld egy méter negyven centire úgy meg volt fagyva, hogy a betont jobban lehetett vóna vágni, mint azt. Tűz nélkül nem tudtunk ásni egy-általán. A kovácsok úgy megcsinálták a csákányokat, hogy lehetett vóna beretválnozni velök, de ahogy belévágtad, egy akkorácska a föld színéről felpattant, s több semmi.

Azt mondtam, emberek, tüzet kell tenni a földre! A harmadik rend tűzvel tudtuk keresztül törni, hogy avval má nincs megfagyva. Egy rend tüzet tettünk, s akkor széjjelszedtük, s amennyit tudtunk, ástunk, s még egy rend tüzet tettünk, az es elégett, s még egyet, s az es. De hát aztán tizenöt ember egyebet nem csinált, csak az erdőt vágta. A nyírfát vágta, hasította, hordta, s tüzeltük. Így dolgoztunk. Egy gödörbe az összes egy napi halottat beléraktuk. Akkorát ástunk, hogy amennyit egy este vittünk, az mind belé kellett férjen. Egymásra raktuk belé ökök, mint a gyufát a tokjába. Ha valamelyiknek a karja félre vót fagyva a testitől, biza előre féltünk s szégyeltük, sajnáltuk, de aztán beléjöttünk, s mondtuk: „Pajtás, húzd esze a karodot, met szük az Uralban a hely! Nincs az Uralban hely!”

S hezzavágtunk a fészivel, s akkor a karja leesett, mint az ágesap a fáról, hogy a másikat ne támajsa fel. Ilyen vót a temetés.

Mikor a temetőből bėjöttünk, a lovakot vették átal, mü mentünk öton, fogtuk meg a huszonötnek a sajkáját, me mü külön szobába vótunk, tötötték meg ételvel, s vittük vissza s ettük meg, s feküdtünk le, s reggel hét óráig aludtunk. Nyolc óraker indultunk ki az erdőbe esment gödör ásní.

Tudja-e, április derekáig el, aki meghalt, a meghalt, s attól errefelé aztán esztendő es eltelt, s nem hót meg egy se. Pedig a csihánt ettük. Megforrázták, s megettük. S ha nem, anélkül. Itt a feleségem, megkérdezheti. Amikor hazajöttem a fogságból, megmutattam, hogy a csihánt rántással hogy ettük. Csudálkoztak. Ez a rántás ne: a földből kirántottam, s megettem előttük nyersen. Mind töptek, a könny itt hullott le nekik, úgy sajnáltak. Az én szájamot nem csípte. Megszokta. Meg, met nem vót vér benne. Elvágta az újodot, vagy leütted, csak egy kicsi véres lé jött ki. Színe se vót. Annyi vér vót bennünk. A kosztól! A gyenge kosztól.

Aztán eljött az idő, hogy hazaengednek. Úgy vót, hogy május 10-15. körül indulunk haza. S akkor béütött a malária. Mindenkit béótottak. Aztán az egy hónapot visszarúgott, úgyhogy június 24-én délbe értem ide a házhoz.

Két esztendeig nem tudtak rólam semmit itthon. A feleségemet hitták es férjhez, s készítették s minden. Vót egy jóseember, idefel Sárosútba lakott, s az azt mondta: „Róza, nincs mét várd uradot, met nem jó haza. Ha úgy érzed, s ha olyan ember kerül, menj el férjhez”. „Nem, azt mondta az én asszonyom, én addig férjhez nem menyek, amíg híre nem lesz egy fogolynak, hogy hátra van. Míg haza jó az es.”

Mikor két esztendő letót, akkor minden fogolynak adtak egy levelezőlapot, s öt szót szabadott írni rea: „Jól vagyok, egészséges, a viszontlátásra”, Szabó Árpád.

Még csak annyit akarok elmondani, hogy Mákszem Árpádot én mentettem meg a haláltól. Ezt még el kell mondjam. Hogy én mennyit hurcoltam egy egész nap s egy éjen. Hogy ne löjjék meg. Ha én nem lettem vóna, meglövik szigorán. Ezt tudom bizonyítani: ott van Sárosi János, itt az átjáró mellett, a harmadik házban lakik. Ő tanúsítani tudja.

Mikor hajtottak az Uralba, térdig érő hóba mentünk. Amelyik nem bírta a menést, lötték le. De én fél felől úgy megfogtam, hogy végedes végig vittem azt az embert. Ugye, egyedüli gyermek vót, s olyan kényesen vót nevelve. Az ilyen annál hamarébb elpusztult. Ez se bírta a terút. El kezdte mondani, hogy: „Árpád bá, a fogságot tovább nem bírom. Maga jól bírja,

s maga hazakerül – akkor még magázott, nem vótunk komások –, s mondja meg, hogy ott haltam meg, nem meglótték, hanem végkimerülésbe.”

„– Szedd essze magadot, aki megistenelt! Hát te tíz évvel fiatalabb vagy nálomnál, s elhagyod magadot!? Szedd essze magadot! Menj, dolgozzál, s egyél, amit adnak. Gyűjtsd essze magadot! Meqlátod, hazamenyünk. Fiaod lesz, s megkeresztelem!” S bétót-e? Bétót! Amit én megmondtam. Me leszidtam, lehordtam s minden. Hogy fiatalember létedre elhagyod magadot, hogy posztulj el a gyengéségbe.

S hát eltót egy hét, s hát nem mondja, hogy meghal. Hát dolgozik, hát bírja.

Hazajöttünk negyvennyolcba [ti. 1948-ban]. Fia született, me megvót má itthon a felesége. S megkereszteltük. S ott vótunk a keresztelón, a fia katonavacsoráján, bérmáláson, mindenütt ott vótunk a fiának minden ünnepeén.

A történetet 20 évvel ezelőtt tettem el, mint Árpád bá a sót: hátha valamire jó lesz. Köszönöm a konferencia szervezőinek, hogy kezdeményezésükkel elővetették, és ezáltal késztetést érezhettem arra, hogy eltűnődjek felette.

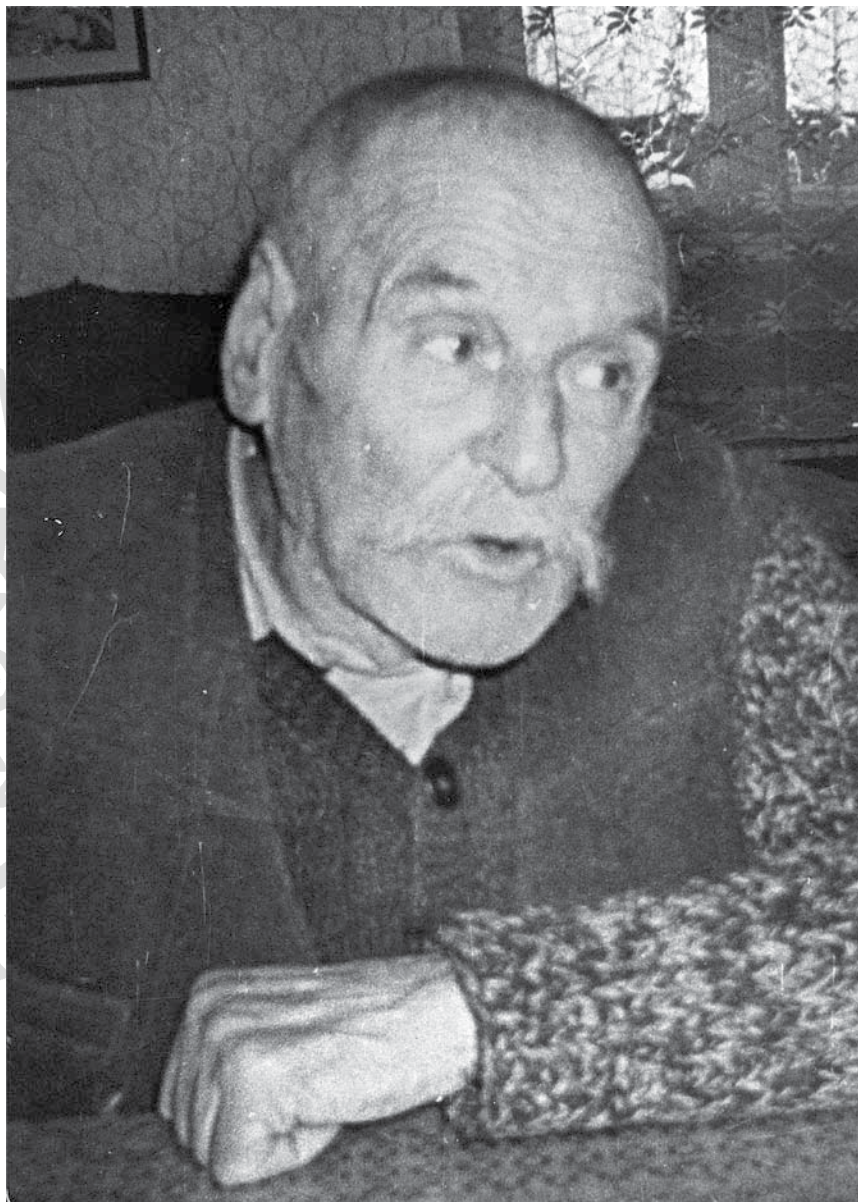
Szakirodalom

FERENCZ Imre (szerk.)

1997 *Történetek a fogságból*. Státus Könyvkiadó, Csíkszereda

KESZEG Vilmos

2002 Homo narrans. In: Uó: *Homo narrans. Emberek, történetek és kon-
textusok*. Komp-Press–Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 5–27.

Szabó Árpád (1911–1998)